

Wybrane konsekwencje prawne śmierci i zaginięcia żywiciela rodziny względem osób uprawnionych do alimentacji a potrzeba wprowadzenia tymczasowej renty rodzinnej

Selected legal consequences of the death and disappearance of the breadwinner for persons entitled to maintenance and the need to introduce temporary survivor's pension

Отдельные правовые последствия смерти и пропажи кормильца в отношении лиц, имеющих право на получение алиментов и необходимость установления временной пенсии по случаю потери кормильца

Вибрані правові наслідки смерті та зникнення годувальника сім'ї щодо осіб, які мають право на аліменти а необхідність запровадження тимчасової пенсії у зв'язку з втратою годувальника

MAJA MACIEJEWSKA-SZAŁAS

Dr, Uniwersytet Gdański

e-mail: maja.maciejewska-szalas@ug.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-3538-9891>

JUSTYNA ŚWIĄTEK-RUDOMAN

Dr, Uniwersytet Gdański

e-mail: jrudoman@prawo.ug.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0001-8752-1279>

Streszczenie: Przedmiotem artykułu są wybrane konsekwencje prawne śmierci i zaginięcia żywiciela rodziny względem osób uprawnionych do alimentacji w kontekście potrzeby ustanowienia tymczasowej renty rodzinnej oraz wprowadzenia specjalnego trybu postępowania skutkującego przyznaniem wskazanego świadczenia. Na potrzeby wywodu posłużono się metodą dogmatycznoprawną. Celem artykułu jest przedstawienie i analiza skomplikowanego trybu postępowania w sprawach o uznanie za zmarłego i związanych z nim wątpliwości, a przede wszystkim zgłoszenie wniosków *de lege ferenda* wprowadzenia do porządku prawnego tymczasowej renty rodzinnej w sytuacji zaginięcia żywiciela rodziny i możliwego trybu jej przyznania. Śmierć osoby zobowiązanej do alimentacji rodzi prawo do renty rodzinnej. Natomiast zaginięcie żywiciela rodziny nie znajduje odzwierciedlenia w automatycznym ustanowieniu zabezpieczenia osób uprawnionych do alimentacji. Prawomocne uznanie zaginionego za zmarłego przez sąd jest zasadniczo możliwe dopiero po upływie dekady od końca roku kalendarzowego, w którym zaginął. W związku z powyższym przede wszystkim małoletnie dzieci zostają przez bardzo długi czas pozbawione środków do życia. W celu uniknięcia powstawania takich sytuacji autorki zaproponowały wprowadzenie tymczasowej renty rodzinnej w przypadku zaginięcia żywiciela rodziny oraz przedstawiły możliwy tryb postępowania mającego na celu jej przyznanie. Wyglądałby on następująco: złożenie wniosku o przyznanie tymczasowej renty rodzinnej przez podmiot uprawniony możliwe byłoby po upływie okresu rocznej karencji od dnia zaginięcia żywiciela rodziny, przy czym wskazaną okoliczność ustalałyby i weryfikowałyby organy ścigania. Następnie po przeprowadzeniu przez organ rentowy postępowania wyjaśniającego przyznawałby on uprawnionemu świadczenie w postaci tymczasowej renty rodzinnej. W przypadku decyzji odmownej i odwołania skarżącego otworzyłby się etap postępowania sądowego, tj. postępowania

odrębnego w sprawach z zakresu pracy i ubezpieczeń społecznych z pełną inicjatywą dowodową i kognicją sądu powszechnego.

Słowa kluczowe: tymczasowa renta rodzinna, renta rodzinna, utrata żywiciela, zaginięcie, uznanie za zmarłego

Summary: The subject of this article is the selected legal consequences of the death and disappearance of the breadwinner for persons entitled to maintenance in the context of the need to establish a temporary survivor's pension and introduce a special procedure resulting in the award of the benefit in question. For the purpose of the argument, a dogmatic-legal method was used. The aim of the article is to present and analyse the complicated procedure in cases involving declaration of death and related doubts, and above all, the submission of *de lege ferenda* proposals for the introduction into the legal order of a temporary survivor's pension in cases when the breadwinner is missing and the possible procedure for its award. The death of the person owing maintenance gives rise to the right to survivor's pension. In contrast, the disappearance of the breadwinner does not translate into automatic establishment of protection for persons entitled to maintenance. In principle, a legally valid court declaration of the death of a missing person is possible only after a decade since the end of the calendar year in which they disappeared. In view of the above, especially minor children are left destitute for a very long time. In order to avoid such situations, the authors propose the introduction of a temporary survivor's pension in the event of the disappearance of the breadwinner and outline a possible procedure for its award. It would look as follows: the submission of an application for a temporary survivor's pension by the rightholder would be possible after a one-year grace period from the date of disappearance of the breadwinner, whilst this circumstance would be determined and verified by law enforcement agencies. Subsequently, following an investigation by the pension authority, it would grant the rightholder a benefit in the form of a temporary survivor's pension. In the case of a refusal and appeal by the applicant, court proceedings would be opened, i.e. separate proceedings in labour and social security cases with full right to adduce evidence and ordinary court's jurisdiction.

Key words: temporary survivor's pension, survivor's pension, loss of breadwinner, disappearance, declaration of death

Резюме: Предметом статьи являются отдельные правовые последствия смерти и пропажи без вести кормильца в отношении лиц, имеющих право на алименты, в контексте необходимости установления временной пенсии по случаю потери кормильца и введения специальной процедуры, приводящей к предоставлению указанного пособия. Для целей аргументации в настоящей статье, был использован догматический правовой метод. Цель статьи – представить и проанализировать сложную процедуру в делах об объявлении умершим и сомнений, с ней связанных, а также внести предложения *de lege ferenda* по введению в правовую систему временной пенсии по случаю потери кормильца в ситуации безвестно отсутствующего кормильца и возможной процедуры ее назначения. Смерть лица, обязанного выплачивать алименты, дает право на пенсию по потере кормильца. В отличие от этого, пропая кормильца не означает автоматического установления обеспечения для лиц, имеющих право на содержание. Юридически действительное признание судом смерти пропавшего человека возможно, как правило, только по истечении десяти лет с момента окончания календарного года, в котором он пропал. В результате, в частности, несовершеннолетние дети надолго остаются без средств к существованию. Чтобы избежать возникновения подобных ситуаций, авторы настоящей статьи предложили ввести временную пенсию по случаю потери кормильца в случае его пропажи и описали возможную процедуру ее назначения. Это могло бы выглядеть следующим образом: предусмотрена возможность подачи заявления о назначении временной пенсии по случаю потери кормильца правомочным субъектом по истечении года отсрочки со дня пропажи кормильца, при одновременном установлении и проверке указанного обстоятельства правоохранительными органами. Впоследствии, после проведения проверки пенсионным органом, он назначит получателю временное пособие по потере кормильца. В случае принятия решения об отказе и подачи апелляции заявителем открывается стадия судебного производства, т.е. особого производства по делам трудового и социального страхования с полной доказательной инициативой и юрисдикцией общего суда.

Ключевые слова: временная пенсия по случаю потери кормильца, пенсия по случаю потери кормильца, потеря кормильца, пропая без вести, объявление умершим

Резюме: У статті розглядаються окремі правові наслідки смерті та зникнення годувальника сім'ї для осіб, які мають право на аліменти, у контексті необхідності встановлення тимчасової пенсії у зв'язку з втратою годувальника та запровадження особливого порядку, наслідком якого є встановлення зазначеної пенсії. Для аргументації використовувався догматико-правовий метод. Метою статті є представити та проаналізувати складну процедуру у справах про оголошення померлим та пов'язані з цим сумніви, а також, перш за все, представлення висновків *de lege ferenda* про введення в правову систему тимчасової пенсії у зв'язку з втратою годувальника у разі його зникнення та можливий порядок її призначення. У разі смерті особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти, виникає право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника. З іншого боку, зникнення годувальника не відображається в автоматичному встановленні забезпечення особам, які мають право на аліменти. Юридичне визнання в суді померлою особи, яка пропала безвісти, можливе лише після 10 років, рахуючи з кінця календарного року, в якому особа пропала безвісти. Тому неповнолітні діти на дуже тривалий час позбавлені засобів до існування. Для уникнення подібних ситуацій автори запропонували запровадити тимчасову пенсію у зв'язку з втратою годувальника у разі його зникнення та представили можливий порядок її призначення. Виглядало б це так: подання заяви про призначення тимчасової пенсії у зв'язку з втратою годувальника було б можливе після закінчення річного періоду з дня зникнення годувальника. Встановлення зазначених обставин будуть проводити правоохоронні органи. Потім, після проведення роз'яснювальної роботи органом пенсійного забезпечення, цей орган встановлює допомогу у вигляді тимчасової пенсії у зв'язку з втратою годувальника. У разі негативного рішення та відмови заявнику відкривається стадія судового провадження, тобто окреме провадження у трудових та соціально-забезпечувальних справах з повною ініціативою доказів та рішенням суду загальної юрисдикції.

Ключові слова: тимчасова пенсія у зв'язку з втратою годувальника, сімейна виплата, втрата годувальника, зникнення безвісти, визнання померлим

Wstęp

Utrata żywiciela rodziny rodzi wiele skutków prawnych w sferze prawa uprawnionych do alimentacji. Osobami, które są szczególnie narażone na negatywne konsekwencje tego zdarzenia prawnego, są małoletni zstępni. W wielu sytuacjach prawo do renty rodzinnej uzależnione jest bowiem od prejudycjalnego rozstrzygnięcia sądu cywilnego w przedmiocie świadczeń związanych z prawami zstępnymi, m.in. ustalenia ojcostwa, stwierdzenia zgonu czy uznania za zmarłego. System ubezpieczeń społecznych zabezpiecza prawo do renty rodzinnej jedynie w przypadku śmierci żywiciela rodziny, kontrowersje budzi natomiast kwestia prawa do świadczenia w sytuacji zaginięcia osoby zobowiązanej. Celem niniejszego opracowania jest nie tylko pokazanie skomplikowanych trybów postępowania we wskazanych przypadkach i związanych z nimi wątpliwości, ale przede wszystkim przedstawienie wniosków *de lege ferenda* mających na celu ustanowienie tymczasowej renty rodzinnej w sytuacji zaginięcia żywiciela rodziny i możliwego trybu jej przyznania. W artykule posłużono się metodą dogmatycznoprawną. Przedmiotem badawczym są wybrane konsekwencje prawne śmierci i zaginięcia żywiciela rodziny względem osób uprawnionych do alimentacji w kontekście potrzeby ustanowienia tymczaso-

wej renty rodzinnej oraz wprowadzenia specjalnego trybu postępowania skutkującego przyznaniem wskazanego świadczenia. Materiał badawczy nie jest całkiem nowy. Był już przedmiotem dyskursu naukowego, lecz wydaje się, że nie został dotychczas wystarczająco przeanalizowany. Doczekał się jedynie kilku wypowiedzi przedstawicieli doktryny w postaci artykułów naukowych, natomiast nigdy nie był przedmiotem rozważań w monografii. *Novum* w stosunku do dotychczasowych wypowiedzi stanowi m.in. interdyscyplinarny charakter niniejszego artykułu, obejmuje on bowiem analizę instytucji prawa cywilnego materialnego, jak również procesowego oraz prawa ubezpieczeń społecznych.

1. Przesłanki nabycia prawa do renty rodzinnej

W zakresie ubezpieczeń społecznych z ryzykiem śmierci żywiciela rodziny związane jest prawo do renty rodzinnej. Pojęcie żywiciela rodziny nie zostało zdefiniowane w ustawie, ale posługuje się nim zarówno doktryna, jak i judykatura. W nauce prawa pracy zauważono, że można spotkać dwa sposoby jego rozumienia – albo jako podmiotu zobowiązanego prawnie do alimentacji na rzecz osób pozostających na jego utrzymaniu, albo w kategoriach osoby, która faktycznie dostarcza środki utrzymania¹.

W przepisie art. 65 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych² zostały określone przesłanki nabycia prawa do renty rodzinnej. Trzeba zauważyć, że ustawodawca wiąże prawo do tego świadczenia jedynie z definitywną i nieodwracalną utratą żywiciela rodziny, tj. jego śmiercią. Na zdarzenie biotyczne, jakim jest śmierć, należy spojrzeć, mając na uwadze znaczenie medyczne tego terminu. Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów zgon to trwałe i nieodwracalne ustanie czynności pnia mózgu (śmierć mózgu)³.

Warunkiem powstania prawa do renty rodzinnej jest określony status prawny żywiciela w chwili śmierci. Przysługuje ona uprawionym członkom rodziny osoby, która w chwili śmierci miała ustalone prawo do emerytury lub renty z tytułu

---

¹ A. Wypych-Żywicka, *Renta rodzinna*, w: *Leksykon prawa ubezpieczeń społecznych. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Wypych-Żywicka, Warszawa 2016, s. 159.

² Tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 504.

³ Tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 2134.

niezdolności do pracy lub spełniała warunki do ich uzyskania⁴. Ponadto prawo do tego świadczenia mają uprawnione osoby, jeżeli w chwili śmierci żywiciel pobierał zasiłek przedemerytalny, świadczenie przedemerytalne lub nauczycielskie świadczenie kompensacyjne. W tym przypadku osoba zmarła traktowana jest jakby w chwili śmierci spełniała przesłanki do otrzymania renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy. Taka konstrukcja prawna powoduje, że część doktryny opowiada się za pochodnym charakterem prawa do renty rodzinnej⁵. W naszym systemie prawa ubezpieczeń społecznych jest ona często postrzegana jako świadczenie „wtórne”, „pochodne”, które przysługuje na podstawie stosunku prawnego łączącego zmarłego żywiciela z instytucją ubezpieczeniową. W ramach stosunku prawnego ubezpieczenia rentowego gwarantowana jest ochrona ubezpieczonego nie tylko przed skutkami niezdolności do pracy, lecz także ochrona członków rodziny na wypadek jego śmierci. W doktrynie pojawiają się także twierdzenia o samoistości renty rodzinnej jako uprawnienia własnego, nie pochodnego, z tytułu ubezpieczenia żywiciela⁶.

Krąg osób uprawnionych do renty rodzinnej został określony w art. 66 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Są to tzw. dzieci bliższe, tj. dzieci własne, dzieci drugiego małżonka oraz dzieci przysposobione, jak również tzw. dzieci dalsze, tj. przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletniości wnuki, rodzeństwo i inne dzieci, z wyłączeniem dzieci przyjętych na wychowanie i utrzymanie w ramach rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka, a także małżonek (wdowa i wdowiec) oraz rodzice⁷. Renta rodzinna spełnia funkcję alimentacyjną i ma na celu rekompensatę dochodów utraconych w związku ze śmiercią żywiciela rodziny⁸. Przy czym w przypadku żony i dzieci

⁴ Szerzej na temat samych przesłanek nabycia i kręgu osób uprawnionych do renty rodzinnej zob. M. Czeredys-Wójtowicz, *Renta rodzinna*, w: *Renta w prawie polskim*, red. M. Dreła, Wrocław 2016, s. 215–232.

⁵ Tak A. Wypych-Żywicka, *Renta rodzinna z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Zagadnienia materialnoprawne*, Gdańsk 2006, s. 204; I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2009, s. 332–333.

⁶ J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Kraków 2001, s. 16–17; K. Ślęzak, *Glosa do wyroku SN z dnia 5 lipca 2001 r., II UK 479/00*, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2003, z. 11, poz. 149. Należy zauważyć, że wątpliwości co do charakteru prawnego renty rodzinnej w przypadku błędu organu rentowego w zakresie przyznanego świadczenia wyraził także K. Antonów, *Glosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 26 kwietnia 2017, III UZP 1/17*, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2018, z. 7–8, s. 121–129.

⁷ Za rodziców w rozumieniu ustawy uważa się również ojczyma i macochę oraz osoby przysposabiające.

⁸ T. Bińczycka-Majewska, *Wybrane zagadnienia prawa do renty rodzinnej*, w: *Człowiek, obywatel, pracownik. Studia z zakresu prawa. Księga Jubileuszowa poświęcona Profesor Urszuli Jackowiak*, red. J. Stelina, A. Wypych-Żywicka, Gdańsk 2007, s. 414; uzasadnienie wyroku TK z dnia 13 maja 2014 r., SK 61/13, OTK 2014, z. 5A, poz. 52; wyrok SA w Gdańsku z dnia 13 stycznia 2011 r., III AUa 1122/10, LEX nr 784245.

spełniających przesłanki określone w art. 67–70 tej ustawy okoliczność, czy zmarły rzeczywiście przyczyniał się do ich utrzymania czy nie, pozostaje bez znaczenia z uwagi na fakt, że ziszczenie się ryzyka ubezpieczeniowego następuje w sytuacji, gdy osoby te powinny pozostawać na utrzymaniu zmarłego⁹.

Ze względu na szeroki krąg osób uprawnionych oraz warunki szczegółowe nabycia prawa do tego świadczenia określone w art. 68–71 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w niniejszym opracowaniu analizę ograniczono do wybranych zagadnień dotyczących prawa osób uprawnionych do alimentacji, zwłaszcza małoletnich dzieci. Problematyka ta jest przedmiotem żywego zainteresowania zarówno orzecznictwa, jak i doktryny, a dotyczy kwestii praw do renty rodzinnej dziecka nienarodzonego, którego ojcostwo nie zostało ustalone, zabezpieczenia małoletnich zstępnych na wypadek zaginięcia żywiciela rodziny, a także okresu czasu, za jaki świadczenia rentowe powinny być wówczas wypłacane.

2. *Nasciturus* i ustalenie ojcostwa

Po pierwsze, przedmiotem rozważań w judykaturze było zagadnienie prawa do renty rodzinnej dziecka, które w momencie śmierci żywiciela rodziny nie narodziło się albo też nie zostało ustalone ojcostwo dziecka pozamałżeńskie. Mając na uwadze, że w przepisach prawa cywilnego wprowadzono domniemanie prawne urodzenia dziecka żywego (art. 9 Kodeksu cywilnego¹⁰), w sytuacji narodzin dziecko to staje się podmiotem praw, które powstały wskutek zdarzeń, które wystąpiły przed jego urodzeniem. W związku z powyższym dziecko poczęte, jeśli urodzi się żywe, nabywa uprawnienie do renty rodzinnej od pierwszego dnia miesiąca, w którym nastąpił poród¹¹. W sytuacji śmierci ubezpieczonego, którego stopień pokrewieństwa ze zstępnymi nie wynika z aktu urodzenia, konieczne jest zgodnie z art. 84 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹² przeprowadzenie postępowania o ustalenie ojcostwa. Dziecko lub matka wytacza powództwo przeciwko domniemanemu ojcu dziecka, a gdy ten nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opie-

⁹ Ł. Prasolek, w: *Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Emerytury pomostowe. Komentarz*, red. B. Gudowska, K. Ślęzak, Warszawa 2013, s. 606.

¹⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 1360 z późn. zm. (dalej: K.c.).

¹¹ Uchwała SN z dnia 30 listopada 1987 r., III PZP 36/87, OSNC 1988, nr 2–3, poz. 23.

¹² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 1359 z późn. zm. (dalej K.r.o.).

kuńczy. Należy jednak zauważyć, że wyrok w sprawach o ustalenie ojcostwa ma wyłączenie charakter deklaratoryjny, gdyż stwierdza tylko stan istniejący już od chwili poczęcia dziecka. Dopiero uzyskanie prawomocnego orzeczenia sądu opiekuńczego jest podstawą do weryfikacji aktu urodzenia dziecka. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2016 r. za dzień nabycia prawa do renty rodzinnej przez dziecko urodzone po śmierci ojca spełniającego warunki do uzyskania renty z tytułu niezdolności do pracy jest dzień urodzenia się tego dziecka¹³. W uzasadnieniu wskazanego orzeczenia podkreślono, że czasowy brak dokumentu stwierdzającego ojcostwo nie tamuje jednak złożenia samego wniosku o rentę rodzinną, a wniosek niekompletny powinien skutkować wszczęciem postępowania przed organem rentowym. Wniosek taki można złożyć przed uzyskaniem odpisu aktu stanu cywilnego potwierdzającego ojcostwo osoby, wówczas postępowanie o jej przyznanie zawiesza się z urzędu do czasu uzupełnienia takiego wniosku (art. 97 § 1 pkt 4 Kodeksu postępowania administracyjnego¹⁴ w zw. z art. 124 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych). Należy nadmienić, że z punktu widzenia zasad postępowania przed organem rentowym, które ma charakter administracyjnoprawny, zasadna jest teza o konieczności zawieszenia postępowania do czasu uzyskania aktu stanu cywilnego. Niemniej jednak zgodnie z wykładnią literalną art. 129 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych wypłata świadczeń następuje od dnia powstania prawa, ale nie wcześniej niż od miesiąca, w którym złożono wniosek lub wydano decyzję z urzędu. W konsekwencji zwłoka we wniesieniu wniosku przez pozostałego przy życiu rodzica powoduje umniejszenie świadczeń po stronie małoletniego. To, biorąc pod uwagę zasadę ochrony dobra dziecka, może budzić wątpliwości.

3. Śmierć osoby fizycznej. Sądowe stwierdzenie zgonu

Jak zostało wcześniej wskazane, prawo do renty rodzinnej związane jest jedynie z definitywną śmiercią osoby zobowiązanej do łożenia na rzecz pozostałych członków rodziny, na co jednoznacznie wskazuje treść art. 65 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Znajduje to odzwierciedlenie w przepisach rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2011 r.

¹³ Wyrok SN z dnia 25 lutego 2016 r., II UK 152/15, LEX nr 2019544.

¹⁴ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 2000.

w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe¹⁵, zgodnie z którym składając wniosek o rentę rodzinną, należy złożyć również dokument stwierdzający datę urodzenia i datę zgonu osoby, po której ma być ona przyznana¹⁶.

W trybie zwykłym śmierć osoby fizycznej jest urzędowo stwierdzana w akcie zgonu, sporządzanym przez kierownika urzędu stanu cywilnego, na podstawie złożonej karty zgonu wystawionej przez lekarza (art. 93 ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego¹⁷) lub protokołu zgłoszenia dokonanego przez podmiot uprawniony (art. 93 ust. 2–6 powołanej regulacji prawnej). Akt zgonu ma charakter deklaratoryjny. Natomiast w sytuacjach nadzwyczajnych sporządzenie przedmiotowego aktu stanu cywilnego przez kierownika urzędu stanu cywilnego jest dopuszczalne na podstawie dwóch orzeczeń sądowych, tj. postanowienia o stwierdzeniu zgonu oraz postanowienia o uznaniu za zmarłego.

Postanowienie o stwierdzeniu zgonu sąd wydaje po kumulatywnym spełnieniu dwóch przesłanek. Po pierwsze, w wyniku przeprowadzonego postępowania dowodowego ustalono, że śmierć osoby fizycznej jest niewątpliwa. Po drugie, nie sporządzono aktu zgonu w trybie administracyjnym (art. 535 Kodeksu postępowania cywilnego¹⁸). Postępowanie dowodowe przeprowadza się na zasadach ogólnych. Niewątpliwość śmierci sąd ustala na podstawie ogółu faktów, biorąc pod uwagę zarówno dowody bezpośrednie, jak i stosując domniemania faktyczne, gdy okoliczności określonego zdarzenia, przy uwzględnieniu zasad doświadczenia życiowego, wskazują, że śmierć rzeczywiście nastąpiła. Sąd może zatem uznać, że śmierć jest niewątpliwa nie tylko wtedy, gdy istnieją naoczni świadkowie zgonu, ale także wówczas, gdy okoliczności konkretnego wypadku uzasadniają pełne przekonanie o zgonie określonej osoby fizycznej¹⁹. W praktyce postępowanie o stwierdzenie zgonu jest najczęściej wszczynane w sytuacji, gdy nie ma zwłok człowieka, co skutkuje brakiem możliwości sporządzenia przez kierownika urzędu cywilnego aktu zgonu na podstawie przepisów Prawa o aktach stanu cywilnego, a biorąc pod uwagę ogół okoliczności, śmierć określonej osoby wydaje się być niewątpliwa. Wniosek o stwierdzenie zgonu może zgłosić każdy zainteresowany w każdym czasie (art. 536 K.p.c. w zw. z art. 527 K.p.c.).

Stosownie do wyników postępowania sąd w postanowieniu o stwierdzeniu zgonu ściśle określa chwilę śmierci osoby fizycznej, a jeżeli dokładne ustalenie

---

¹⁵ Dz. U. z 2011 r. poz. 1412.

¹⁶ Art. 11 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe.

¹⁷ Tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 1681.

¹⁸ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 1805 (dalej: K.p.c.).

¹⁹ Postanowienie SN z dnia 30 listopada 1973 r., III CRN 277/73, OSNCP 1974, nr 10, poz. 173.

wskazanego momentu nie jest możliwe, przyjmuje chwilę najbardziej prawdopodobną (art. 538 K.p.c.). Precyzyjne oznaczenie wymaga podania daty i godziny śmierci człowieka, gdyż przedmiotowe dane stanowią obligatoryjny element aktu zgonu (art. 95 ust. 1 pkt 4 Prawa o aktach stanu cywilnego). Postanowienie o stwierdzeniu zgonu ma charakter deklaratoryjny²⁰. Jest skuteczne *erga omnes*, rodząc skutki prawne *ex tunc* od chwili wskazanej jako data zgonu.

4. Uznanie zaginionego za zmarłego

Podstawę do sporządzenia aktu zgonu przez kierownika urzędu stanu cywilnego stanowi również postanowienie o uznaniu za zmarłego, wydawane przez sąd po kumulatywnym spełnieniu dwóch przesłanek. Pierwszą jest zaginięcie osoby fizycznej, drugą upływ od tego faktu odpowiednio długiego okresu czasu wskazanego w Kodeksie cywilnym. Zaginięcie oznacza trwającą przez pewien czas sytuację, w której nie wiadomo, czy określona osoba żyje, czy też zmarła. Zarówno pozostawanie przy życiu, jak i śmierć oznaczonego człowieka są wątpliwe, skutkując niemożliwością wydania przez sąd postanowienia o stwierdzeniu zgonu²¹. Celem instytucji uznania za zmarłego jest usunięcie stanu niepewności i uporządkowanie stosunków społecznych, a zwłaszcza rodzinnych. W Kodeksie cywilnym przewidziano tzw. zwykłe (art. 29 K.c.) i kwalifikowane (art. 30 K.c.) przypadki zaginięcia, a w konsekwencji uznania za zmarłego. Pierwsze nastąpiło w okolicznościach, którym nie towarzyszyły jakiegokolwiek szczególne wydarzenia zwiększające ryzyko śmierci. Z kolei drugie miało miejsce w nadzwyczajnych okolicznościach, istotnie zwiększających niebezpieczeństwo zgonu i uzasadniających wyższy niż normalny stopień prawdopodobieństwa śmierci zaginionego²².

²⁰ Uchwała SN z dnia 4 sierpnia 1964 r., III CO 43/64, OSNCP 1965, nr 3, poz. 38; M. Pazdan, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 1. *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 959; A. Góra-Błaszczkowska, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3. *Artykuły 506–729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013, Komentarz do art. 535, teza 2; P. Prus, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. M. Manowska, Warszawa 2020, Komentarz do art. 538, teza 3; J. Gudowski, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4. *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Erciński, Warszawa 2016, Komentarz do art. 538, teza 3.

²¹ M. Pazdan, w: *System Prawa Prywatnego*, t. 1, s. 960; S. Dmowski, w: tegoż, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2004, s. 122; E. Michniewicz-Broda, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, red. P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2014, Komentarz do art. 29, teza 15.

²² S. Dmowski, w: tegoż, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego...*, s. 122–123.

Mając na względzie powyższe, ustawodawca przewidział zróżnicowane terminy, z upływem których uznanie za zmarłego staje się możliwe. Długość mającego minąć czasu odzwierciedla stopień prawdopodobieństwa zgonu osoby. Termin ogólny w tzw. zwykłych przypadkach zaginięcia wynosi dziesięć lat (art. 29 § 1 K.c.). Zasadą jest zatem, że zaginiony może zostać uznany za zmarłego po upływie dekady od końca roku kalendarzowego, w którym według istniejących wiadomości jeszcze żył. Wskazany termin ogólny ulega skróceniu lub wydłużeniu ze względu na wiek osoby. Mianowicie, gdyby w chwili uznania za zmarłego zaginiony ukończył lat siedemdziesiąt, wystarczy upływ lat pięciu, czyli połowy terminu ogólnego (art. 29 § 1 K.c.). Natomiast wydłużenie terminu dziesięcioletniego następuje w stosunku do osób małoletnich, które zaginęły w ten sposób, że uznanie za zmarłego nie może nastąpić przed końcem roku kalendarzowego, w którym ukończyłyby dwadzieścia trzy lata (art. 29 § 2 K.c.)²³.

Z kolei terminy w tzw. kwalifikowanych przypadkach zaginięcia zostały istotnie skrócone ze względu na wyższy niż normalnie stopień prawdopodobieństwa śmierci osoby zaginionej²⁴, chociaż nie jest ona niewątpliwa²⁵. W przepisie art. 30 § 1 i 2 K.c. unormowano przypadki zaginięcia w szeroko rozumianym związku z podróżą statkiem morskim lub powietrznym. Natomiast przedmiotem regulacji zawartej w art. 30 § 3 K.c. jest zaginięcie osoby w związku z bezpośrednim niebezpieczeństwem dla jej życia nieprzewidzianym w sytuacjach wskazanych w art. 30 § 1 i 2 K.c. Może ona zostać uznana za zmarłą po upływie roku od dnia, w którym niebezpieczeństwo ustało albo według okoliczności powinno było ustać. Wskazany przepis dotyczy m.in. zaginięcia w związku z zejściem lawiny śnieżnej, pożarem lasu, gwałtowną powodzią, huraganem bądź inną katastrofą żywiołową, jak i epidemiologiczną czy też budowlaną oraz porwaniem dla okupu. Zastosowanie niniejszego przepisu wymaga istnienia bezpośredniego adekwatnego związku między określoną sytuacją, w której znajdowała się osoba zaginiona, a niebezpieczeństwem utraty życia z jej powodu²⁶.

W doktrynie przeważa pogląd, że uznanie za zmarłego na podstawie art. 29 K.c., czyli w tzw. przypadkach zwykłych, po kumulatywnym spełnieniu dwóch przesłanek, tj. zaginięciu osoby i upływie od tego zdarzenia odpowiednio długiego okresu czasu, ma charakter obligatoryjny. Zgodnie ze wskazanym stanowiskiem słowa

²³ T. Sokołowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1. *Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012, Komentarz do art. 29, teza 10.

²⁴ S. Dmowski, w: *tegoż*, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego...*, s. 123.

²⁵ T. Sokołowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Komentarz do art. 30, teza 1.

²⁶ Tamże, Komentarz do art. 30, teza 10; E. Michniewicz-Broda, w: *Kodeks cywilny...*, Komentarz do art. 30, teza 7.

„może” nie należy interpretować dosłownie. Użycie przedmiotowego sformułowania nie oznacza, że decyzja została pozostawiona do swobodnego uznania sądu. W razie spełnienia przesłanek z art. 29 K.c. sąd nie może bowiem odmówić uznania osoby zaginionej za zmarłą²⁷. We wskazanym ujęciu instytucja uznania za zmarłego pełni przede wszystkim funkcję porządkującą stosunki społeczne, a zwłaszcza rodzinne. Z kolei część przedstawicieli doktryny prezentuje stanowisko odmienne, opowiadające się za fakultatywnym charakterem uznania za zmarłego na podstawie art. 29 K.c. i ścisłą językową wykładnią słowa „może”. Sąd nie musi zatem uznać zaginionego za zmarłego, pomimo upływu okresu wskazanego w art. 29 K.c., w szczególności jeżeli uzna, iż pomimo braku wiadomości o zaginionym inne okoliczności przemawiają przeciwko przyjęciu wystarczająco wysokiego stopnia prawdopodobieństwa jego śmierci²⁸. Przykładowo, fakty wskazują, że zaginiony może pozostawać przy życiu, ale np. zdecydował się ukrywać, gdyż jest zbiegłym więźniem niezainteresowanym przekazywaniem jakichkolwiek informacji o sobie albo osobą maltretowaną, której ucieczka i zaginięcie było poprzedzone długotrwałym konfliktem małżeńskim lub rodzinnym²⁹. We wskazanym ujęciu instytucja uznania za zmarłego dąży do ustalenia stanu odpowiadającego najbardziej prawdopodobnej obiektywnej sytuacji osoby, realizując zasadę prawdy obiektywnej. Z kolei charakter uznania za zmarłego na podstawie art. 30 K.c., dotyczący tzw. przypadków kwalifikowanych, cechuje istotna przewaga elementu obligatoryjności nad elementem fakultatywności³⁰.

Wniosek o uznanie za zmarłego może zgłosić każdy zainteresowany (art. 527 K.p.c.). Złożenie stosownego wniosku jest możliwe nie wcześniej niż na rok przed końcem terminu, po upływie którego zaginiony może być uznany za zmarłego. Jednak w sytuacji, gdy uznanie za zmarłego może nastąpić po upływie roku lub krótszego niż rok terminu od zdarzenia, które uzasadnia prawdopodobieństwo śmierci zaginionego, zgłoszenie wniosku o uznanie za zmarłego jest dopuszczalne dopiero po upływie tego terminu (art. 528 K.p.c.).

Postanowienie o uznaniu za zmarłego ma charakter konstytutywny. Jest skuteczne *erga omnes*. Rodzi skutki prawne *ex tunc* od chwili wskazanej w orzeczeniu jako data domniemanej śmierci zaginionego. Postanowienie o uznaniu za zmarłego

²⁷ Tak K. Piasecki, *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Komentarz*, Zakamycze 2003, Komentarz do art. 29, teza 2; S. Dmowski, w: tegoż, S. Rudnicki, *Komentarz do kodeksu cywilnego...*, s. 122; E. Michniewicz-Broda, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, Komentarz do art. 29, teza 7.

²⁸ Tak T. Sokołowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Komentarz do art. 29, teza 12; P. Sobolewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2020, Komentarz do art. 29, teza 5; M. Pilich, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1. *Część ogólna*, cz. 1, red. J. Gudowski, Warszawa 2018, Komentarz do art. 29, teza 3.

²⁹ T. Sokołowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1, Komentarz do art. 29, teza 12.

³⁰ Tamże, Komentarz do art. 30, teza 13.

stanowi podstawę wnioskowania w drodze domniemania o fakcie zgonu określonego w nim człowieka³¹. Zgodnie z art. 31 § 1 K.c. domniemywa się, że zaginiony zmarł w chwili oznaczonej w orzeczeniu o uznaniu za zmarłego. Przedmiotowa data ma zasadnicze znaczenie dla dalszego losu stosunków prawnych, których podmiotem był zaginiony. Sąd biorąc pod uwagę wszystkie dostępne środki dowodowe jako moment domniemanej śmierci zaginionego, oznacza chwilę, która według okoliczności jest najbardziej prawdopodobna, a w razie braku wszelkich danych – pierwszy dzień terminu, z którego upływem uznanie za zmarłego stało się możliwe. Precyzyjne określenie wymaga podania daty i godziny śmierci człowieka, gdyż dane te stanowią obligatoryjny element aktu zgonu sporządzanego na podstawie przedmiotowego postanowienia. Jeżeli zaś w postanowieniu o uznaniu za zmarłego czas śmierci został oznaczony tylko datą dnia, za chwilę domniemanej śmierci zaginionego uważa się koniec tego dnia, czyli godz. 24:00 (art. 31 § 3 K.c.).

Na gruncie prawa cywilnego, jak i ubezpieczeń społecznych zaginiony jest uznawany za człowieka żyjącego do chwili uprawomocnienia się postanowienia o uznaniu za zmarłego lub o stwierdzeniu zgonu³² bądź odnalezienia jego zwłok. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 stycznia 2001 r.³³ wskazał bowiem, że obowiązuje zasada domniemania życia osoby zaginionej, która nie została uznana za zmarłą w trybie art. 29–31 K.c.

Postanowienie o uznaniu za zmarłego, mające charakter konstytutywny, rodzi w zasadzie tożsame skutki prawne jak w przypadku śmierci człowieka. Rozciągają się one na wszystkie stosunki prawne, których podmiotem był zaginiony. Skutki prawne wynikające z domniemania śmierci osoby zaginionej ustaną z mocą wsteczną (*ex tunc*) w razie uchylenia postanowienia o uznaniu za zmarłego³⁴ z powodu pozostawania jej przy życiu³⁵.

³¹ Tamże, Komentarz do art. 29, teza 7.

³² Tamże, Komentarz do art. 29, teza 2 i 3; M. Pilich, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1. *Część ogólna*, cz. 1/2, Komentarz do art. 29, teza 1; B. Rogalska, *Podmiotowość podatkowa osoby nieobecnej, dla której ustanowiono kuratora sądowego*, Doradca Podatkowy 2006, nr 11, s. 20.

³³ II UKN 195/00, OSNP 2002, nr 18, poz. 442.

³⁴ Postanowienie o uznaniu za zmarłego może zostać uchylone w trybie art. 539–543 K.p.c. w razie przeprowadzenia dowodu, że osoba uznana za zmarłą pozostaje przy życiu. Z kolei w przypadku udowodnienia innej chwili śmierci niż oznaczona w postanowieniu o uznaniu za zmarłego, sąd uchyla postanowienie o uznaniu za zmarłego tylko wówczas, gdy równocześnie stwierdza zgon (art. 542 K.p.c.).

³⁵ Powyższe nie dotyczy ponownego małżeństwa zawartego przez małżonka osoby uznanej za zmarłą, jeżeli chociaż jeden z nupturientów był w dobrej wierze, wstępując w związek małżeński (art. 55 § 2 K.r.o.).

5. Zaginięcie żywiciela rodziny a konieczność ustanowienia tymczasowej renty rodzinnej

Mając na uwadze przedstawioną wyżej długotrwałą i wcale nie oczywistą procedurę w przypadku zaginięcia osoby zobowiązanej do alimentacji, winno się rozstrzygnąć dwie kwestie. Po pierwsze, od kiedy należy przyznać świadczenie osobie, która uzyskała postanowienie o uznaniu za zmarłego lub o stwierdzeniu zgonu, oraz po drugie, czy istnieje potrzeba wypełnienia istniejącej obecnie luki w prawie poprzez ustanowienie przez prawodawcę zabezpieczenia osób uprawnionych w postaci dodatkowego świadczenia, jakim byłaby tzw. tymczasowa renta rodzinna³⁶.

W zakresie pierwszego z zagadnień, należy zwrócić uwagę na podkreślaną w orzecznictwie odrębność nabycia prawa do świadczenia ubezpieczeniowego od jego wypłaty. O nabyciu prawa do świadczeń ubezpieczeniowych stanowi art. 100 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, w którym przewidziano jego powstanie z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do jego nabycia. Natomiast zgodnie z art. 129 powołanego aktu wypłata świadczeń przysługuje od dnia powstania prawa, ale nie wcześniej niż od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek lub wydano decyzję z urzędu. Wątpliwości w tym zakresie zostały rozstrzygnięte przez Sąd Najwyższy, który stwierdził, że przyznaniem świadczenia jest ustalenie prawa do jego pobierania, a więc wypłaty³⁷. Ustalenie prawa do świadczeń wymaga deklaratywnej decyzji organu rentowego indywidualizującej to prawo. Ażeby to nastąpiło, osoba zainteresowana powinna wystąpić ze stosownym wnioskiem. Zważywszy na powyższe, istnienia prawa do świadczeń, wiążącego się ze spełnieniem warunków nabycia tego prawa, nie można utożsamiać z ustaleniem prawa do świadczenia.

Sąd Najwyższy w dotychczasowym orzecznictwie dostrzegł jednak możliwość ustanowienia odstępstw od tej reguły i przyznania świadczenia już od daty śmierci zobowiązanego wyłącznie w przypadkach niemożności wszczęcia postępowania przed upływem dziesięciu lat od zaginięcia osoby następnie uznanej za zmarłą³⁸. W uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 maja 2006 r. wskazano, że zasada wynikająca z literalnego brzmienia przepisu art. 129 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych powinna ulec modyfikacji w sytuacjach je uzasadniających i przy zastosowaniu innych reguł interpretacyjnych.

³⁶ Określenie to używane jest w doktrynie przez T. Bińczyką-Majewską czy A. Wypych-Żywicką.

³⁷ Uchwała SN z dnia 27 listopada 1989 r., III UZP 11/89, LEX nr 13132.

³⁸ Zob. m.in. wyrok SN z dnia 11 maja 2006 r., I UK 320/05, LEX nr 1298244, wyrok SN z dnia 10 lutego 2012 r., II UK 146/11, LEX nr 1241579 oraz wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2013 r., II UK 398/13, LEX nr 1458715.

Z uwagi na cel renty rodzinnej, jakim jest zapewnienie środków utrzymania uprawnionym, pozbawienie prawa do świadczeń na skutek obiektywnych okoliczności niezależnych od uprawnionego pozostaje w sprzeczności z celem założonym przez ustawodawcę³⁹. Ta celowościowa wykładnia Sądu Najwyższego zasługuje na aprobatę, bowiem założeniem przyznania renty rodzinnej powinno być zapewnienie środków utrzymania osobie uprawnionej już od dnia śmierci ubezpieczonego, emeryta lub rencisty.

Powyższe stanowisko znalazło potwierdzenie w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2016 r., w którym stwierdzono, że wypłata świadczenia po osobie uznanej za zmarłą powinna obejmować cały okres od daty domniemanej śmierci wskazanej w postanowieniu o uznaniu za zmarłego, jeżeli wniosek rentowy złożono niezwłocznie⁴⁰. Ta wyjątkowa możliwość została dopuszczona ze względu na konstytucyjny charakter postanowienia o uznaniu za zmarłego, bez wydania którego nie zostaje spełniona przesłanka uprawdopodobnienia śmierci ubezpieczonego, wymagana do przyznania osobie uprawnionej renty rodzinnej. Dokonana interpretacja doprowadziła skład orzeczniczy do wniosku, że związku z tym, iż w okresie zaginięcia osoby uprawnione są pozbawione prawa do skutecznego domagania się wypłaty renty rodzinnej, zmuszone są do czasu prawomocnego uznania za zmarłego utrzymywać się z własnych środków zamiast ze świadczeń kompensujących utratę żywiciela rodziny. Dlatego też świadczenia rentowe w takim przypadku powinny być wypłacane od dnia określonego w wyroku o uznaniu za zmarłego jako data domniemanej śmierci ubezpieczonego. Sąd Najwyższy w niniejszym wyroku odniósł się także do niejednoznacznie postrzeganej w doktrynie i orzecznictwie kwestii roszczeń wstecznych, co do zasady ograniczonych zgodnie z ustawą o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych jedynie do lat trzech⁴¹. Wskazał, że ograniczenia określone w przepisie art. 133 czy art. 135 tej ustawy nie mają zastosowania w odniesieniu do roszczeń z tytułu renty rodzinnej po osobie uznanej za zmarłą, ze względu na swoistość konstrukcji uznania za zmarłego i konstytucyjny charakter orzeczenia sądu o uznaniu za zmarłego⁴².

³⁹ Tak wyrok SN z dnia 11 maja 2006 r., I UK 320/05, LEX nr 1298244.

⁴⁰ Wyrok SN z dnia 12 stycznia 2016 r., II UK 144/14, LEX nr 1998554 oraz uzasadnienie wyroku SN z dnia 24 października 2017 r., II UK 455/16, LEX nr 2427159. Odmiennie A. Wypych-Żywicka, *Czy potrzebna jest tymczasowa renta rodzinna?*, Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej 2014, t. 21, s. 442 i 447–448.

⁴¹ Ograniczenie to wskazane zostało np. w wyroku SN z dnia 11 maja 2006 r., I UK 320/05, LEX nr 1298244.

⁴² Na istnienie w tym zakresie luki prawnej, która próbuje być naprawiana w drodze wykładni Sądu Najwyższego, i związane z tym wątpliwości natury konstytucyjnej zwraca uwagę J. Grygutis, *Prawne aspekty ustalenia momentu wypłaty świadczeń z tytułu prawa do renty rodzinnej po osobie uznanej*

Mając w perspektywie konieczność długoletniego czekania na wydanie postanowienia o uznaniu za zmarłego, w doktrynie zwrócono uwagę na drugą kwestię, mianowicie potrzebę zabezpieczenia praw osób, zwłaszcza zstępnych, w okresie oczekiwania na prawomocne orzeczenie sądu cywilnego o uznaniu za zmarłego⁴³. W aktualnym stanie prawnym w powszechnym systemie ubezpieczeń społecznych nie wyodrębniono zaginięcia osoby jako odrębnego „zdarzenia ubezpieczeniowego”, z którym wiązałoby się w konsekwencji prawo do świadczeń⁴⁴. Istnieje w tym zakresie luka w prawie, której konieczność wypełnienia dostrzega zarówno doktryna, jak i organy stosujące prawo ubezpieczeń społecznych.

Należy zauważyć, że instytucja zabezpieczenia praw rodziny w razie zaginięcia żywiciela nie jest nieznaną polskiemu systemowi ubezpieczeń społecznych, gdyż w ustawie z dnia 28 marca 1933 r. o ubezpieczeniu społecznym⁴⁵, w art. 168 wskazano, że w razie gdy o osobie ubezpieczonej nie było żadnych wiarygodnych informacji w przeciągu roku, licząc od dnia zajścia okoliczności czyniących jej śmierć prawdopodobną lub od ostatniego dnia tego miesiąca kalendarzowego, do którego odnosi się ostatnia wiadomość o danej osobie, a okoliczności czynią jej śmierć prawdopodobną, powstają dla członków rodziny takiej osoby zaginionej te same prawa do świadczeń przewidziane w ustawie, jakie by im przysługiwały, gdyby osoba ubezpieczona zmarła. Przy czym, na żądanie instytucji ubezpieczeniowej właściwy sąd grodzki wzywał wskazane przez zakład osoby w celu zbadania pod przysięgą prawdziwości wiadomości o osobie zaginionej, podane poprzednio przez rodzinę. Wprowadzono tym samym domniemanie śmierci ubezpieczonego. Mimo tego, że odróżniano ryzyko śmierci od ryzyka utraty żywiciela, w sytuacji zaistnienia obu zdarzeń osobom uprawnionym przysługiwały takie same świadczenia.

---

za zmarłą, Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ 2015, nr 4, s. 52–67. Autor ten proponuje trzy rozwiązania, które pozwoliłyby na określenie momentu wypłaty świadczeń, podkreślając konieczność zmian legislacyjnych w tym zakresie. Pokazuje to, że brak regulacji sytuacji prawnej osób, które były utrzymywane przez osobę zaginioną, wpływa na późniejsze komplikacje związane z określeniem momentu wypłaty świadczeń, w tym zwłaszcza świadczeń wstecznych.

⁴³ Szerzej na ten temat A. Wypych-Żywicka, *Czy potrzebna...*, s. 444 i nast. oraz T. Bińczycka-Majewska, *Wybrane zagadnienia...*, s. 412–413.

⁴⁴ Fakt zaginięcia w czasie pełnienia służby jako odrębnego zdarzenia losowego rodzącego prawo do świadczeń w systemie zaopatrzenia społecznego służb mundurowych znajdujemy w art. 23 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, Państwowej Straży Pożarnej, Służby Celno-Skarbowej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 1626) i w art. 23 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 520).

⁴⁵ Dz. U. z 1933 r. Nr 51, poz. 396 (dalej: ustawa scaleniowa).

Mając na uwadze wskazany wyżej wymiar praktyczny rozpatrywanego zagadnienia, trzeba nadmienić, że już w piśmiennictwie z lat 70. XX w. pojawiała się kwestia zabezpieczenia praw rodziny w sytuacji zaginięcia osoby zobowiązanej do alimentacji. P. Konopielko był zwolennikiem koncepcji wprowadzenia szerszego ryzyka ubezpieczeniowego, jakim byłaby utrata żywiciela rodziny. Na tę kategorię składałoby się oprócz śmierci także zaginięcie – rozumiane jako stan faktyczny, w którym nie można stwierdzić zgonu, a jednocześnie nie ma możliwości prawnych ani faktycznych ustalenia, czy żywiciel rzeczywiście żyje⁴⁶. Na poparcie swego stanowiska autor nawiązał do wykładni historycznej ww. regulacji, wskazywał na alimentacyjną funkcję renty rodzinnej, a także prawo do świadczeń w sytuacji zajścia takiego zdarzenia w zaopatrzeniu służb mundurowych.

Również obecnie w doktrynie A. Wypych-Żywicka, widząc problem zabezpieczenia członków rodziny w sytuacji zaginięcia osoby zobowiązanej do alimentacji, zaproponowała, że mogłoby to nastąpić bądź przez dopuszczenie modyfikacji reguly przyznającej rentę rodzinną, uwzględniające szczególne okoliczności zaistniałej sytuacji, co wymagałoby preredagowania treści art. 129 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, bądź też zmodyfikowanie dotychczasowego ryzyka ubezpieczeniowego lub wprowadzenie obok dotychczasowej renty rodzinnej świadczenia w postaci „tymczasowej renty rodzinnej”⁴⁷. Autorka zastanawiając się nad możliwością wprowadzenia do obecnej ustawy emerytalnej regulacji z ustawy scaleniowej, zwróciła uwagę, że o ile określenie kręgu osób uprawnionych do renty rodzinnej nie rodzi trudności, o tyle warunek uwiarygodnienia faktu zaginięcia przez inne osoby może powodować wątpliwości w zakresie właściwości sądu czy trybu postępowania.

Choć rozwiązania pochodzące z okresu II Rzeczypospolitej wydają się obecnie nieco archaiczne, nie zmienia to faktu, że także obecnie w związku z dużą migracją ludności mamy do czynienia ze zjawiskiem pozostawienia rodziny i zniknięciem „bez słowa” osób zobowiązanych do alimentacji, jak również z licznymi rzeczywistymi zaginięciami. Wydaje się, że aktualnie fakt dłuższej nieobecności osoby może świadczyć o jej śmierci lub o celowym ukrywaniu się np. przed wymiarem sprawiedliwości, a czasami także o chęci rozpoczęcia nowego życia bez zobowiązań z przeszłości. Różnica polegała do tej pory na tym, że w dobie Internetu, mediów społecznościowych czy organizacji zajmujących się odnajdywaniem osób zaginionych znacznie łatwiej było odnaleźć osobę, która się celowo ukrywa, a nie

⁴⁶ P. Konopielko, *Utrata żywiciela rodziny jako przesłanka uprawnień do renty rodzinnej*, Praca i Zabezpieczenie Społeczne 1975, nr 4, s. 29.

⁴⁷ A. Wypych-Żywicka, *Czy potrzebna...*, s. 444.

rzeczywiście zaginęła i zmarła. Z drugiej strony życie w dobie globalnej pandemii oznacza, że możliwości podróżowania, komunikacji czy weryfikacji tożsamości osób zaginionych są istotnie ograniczone. To powoduje, że problem zabezpieczenia praw osób opuszczonych długotrwale z powodu zaginięcia i potencjalnej śmierci osoby zobowiązanej do alimentacji cały czas istnieje i nie są to sytuacje jednostkowe. Zgodnie z informacjami zawartymi w piśmiennictwie problem ten dotyczy ok. 20 tysięcy osób rocznie, a kwestia braku zabezpieczenia praw osób, które pozostawały na utrzymaniu zaginionego, została poruszona w trakcie prac na Przeglądem Emerytalnym w 2016 r.⁴⁸ Ostatecznie żadne konkretne propozycje ustawodawcze nie zostały przedstawione. Z racji istniejącej luki w prawie, zasadnym jest wprowadzenie tymczasowej renty rodzinnej, zabezpieczającej prawa osób, w stosunku do których na zaginionym żywicielu ciążył obowiązek alimentacyjny.

Wydaje się, że rozwiązania ustawy scaleniowej mogą być w tym przypadku jedynie pewnego rodzaju wzorcem, natomiast same kwestie kognicji sądu czy postępowania dowodowego powinny już zostać unormowane w sposób dostosowany do obecnie obowiązujących uregulowań. W sytuacji wprowadzenia do systemu nowego zdarzenia losowego, jakim jest zaginięcie i związanego z nim prawa do świadczeń ubezpieczeniowych, sprawa taka stawałaby się sprawą z zakresu ubezpieczeń społecznych należąca do kognicji sądu pracy i ubezpieczeń społecznych. Powstaje pytanie, jak dokumentowana byłaby okoliczność zaginięcia i jakie dokumenty podlegałyby okazaniu przed organem rentowym. Byłoby to niewątpliwie zawiadomienie o zaginięciu zgłoszone Policji oraz oświadczenia osób zainteresowanych. W ramach postępowania w sprawach o świadczenia emerytalno-rentowe dopuszczony jest bowiem dowód z oświadczeń zainteresowanego, ewentualnie zeznań świadków, który może być przedstawiony w formie pisemnej lub ustnej do protokołu, a nawet w formie protokołu elektronicznego⁴⁹. W zakresie wątpliwości co do prawdziwości składanych oświadczeń zainteresowany, który składa oświadczenie przed organem rentowym, robi to pod rygorem odpowiedzialności za fałszywe zeznania. Natomiast wszelkie świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenie byłyby świadczeniami nienależnymi i podlegałyby zwrotowi zgodnie z art. 138 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Jeżeli organ rentowy miałby wątpliwości co do

⁴⁸ L. Kostrzewski, *Luka w przepisach. Rodziny osób zaginionych nie mają z czego żyć*, Gazeta Wyborcza, 15.03.2017 r., <https://wyborcza.pl/7,155287,21497871,luka-w-przepisach-rodziny-osob-zaginionych-nie-maja-z-czego.html?disableRedirects=true> [dostęp: 22.05.2021 r.].

⁴⁹ Art. 19 i 20 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe.

prawdziwości składanych oświadczeń i dowodów, to zawsze może je zakwestionować, przeciwstawiając im własne ustalenia. Wskutek decyzji odmownej i odwołania skarżącego otworzyłby się etap postępowania sądowego – postępowania odrębnego w sprawach z zakresu pracy i ubezpieczeń społecznych z pełną inicjatywą dowodową i kognicją sądu powszechnego.

Kolejnym zagadnieniem wymagającym rozważenia jest ustalenie okresu czasu, po jakim potencjalny uprawniony mógłby starać się o przyznanie mu tzw. tymczasowej renty rodzinnej. Wskazany w ustawie scaleniowej okres jednego roku od zaginięcia wydaje się być terminem zasadnym. Jest to okres wystarczający, aby utwierdzić się w przekonaniu, że zniknięcie żywiciela nie ma charakteru chwilowego. Okres ten pozwoliłby także na podjęcie poszukiwań i weryfikację, czy dana osoba się nie ukrywa. To skutkowałoby przyjęciem, że nieobecność tej osoby przez ów okres czasu wiąże się z uprawdopodobnieniem jej śmierci.

Oczywiście nie możemy zapominać o ubezpieczeniowym charakterze renty rodzinnej. Można się też spotkać z twierdzeniami, że system ubezpieczeń społecznych nie jest jedynym źródłem uzyskiwania świadczeń przez osobę, która nie z własnej woli pozostaje bez środków do życia. Na rodzicach ciąży bowiem obowiązek alimentacyjny względem dziecka, które nie jest jeszcze w stanie utrzymać się samodzielnie (art. 133 § 1 K.r.o.). Rodzice są zatem zobligowani do spełniania świadczeń alimentacyjnych, tj. dostarczania środków utrzymania, a w miarę potrzeby także środków wychowania dziecku (art. 128 K.r.o.). Obowiązek alimentacyjny w pierwszej kolejności obciąża rodziców, natomiast zobowiązanie dalszych krewnych w linii prostej, a następnie rodzeństwa ma charakter subsydiarny (art. 128 K.r.o.).

Posiadamy obecnie także rozbudowany system świadczeń o charakterze pieniężnym ze świadczeniami wychowawczymi czy rodzicielskimi. Nie są to jednak świadczenia, które mogłyby odzwierciedlać stałe świadczenie w postaci renty rodzinnej. Idąc dalej, jeżeli spojrzymy na szeroki charakter ryzyk w systemie pomocy społecznej, również tam nie ma specjalnych świadczeń, które byłyby dedykowane członkom rodziny w takiej sytuacji. Nawet ta najniżej rozwieszona siatka zabezpieczająca ryzyko zdarzeń losowych nie jest w stanie zabezpieczyć praw osób, które nie załapały się na wyższy poziom, jakim powinno być prawo do tymczasowej renty rodzinnej w przypadku zaginięcia żywiciela rodziny. Należy w tym przypadku uwzględnić jedynie utratę żywiciela, która ma charakter trwały.

Mając na uwadze powyższe, propozycję wprowadzenia do systemu prawnego konstrukcji prawnej tymczasowej renty rodzinnej, która stanowiłaby zabezpieczenie prawa osób uprawnionych w przypadku utraty żywiciela, wypada uznać za słuszną i wartą rozważenia przez ustawodawcę. Wprowadzenie tego rodzaju świadczenia tymczasowego pozwoliłoby na bieżącą kompensację utraconych środków utrzymania,

w czym realizowany byłby cel alimentacyjny tego rodzaju świadczenia. Zabezpieczenie praw osób uprawnionych do alimentacji stanowiłoby w tym przypadku wyraz realizacji zasady solidarności ubezpieczeniowej w ramach wspólnoty ryzyka.

Zakończenie

Niewątpliwie najważniejszą wartością chronioną w zakresie zabezpieczenia osób uprawnionych do alimentacji pozostałych po zmarłym żywicielu rodziny jest zapewnienie im środków utrzymania. Funkcję alimentacyjną w tym zakresie spełniać powinno świadczenie, jakim jest renta rodzinna. W obecnym stanie prawnym chroniona jest jedynie definitywna utrata żywiciela w postaci jego śmierci. Należy zaznaczyć, że dokonana przez autorki analiza cywilistycznej konstrukcji uznania za zmarłego pokazała, co nie jest faktem powszechnie znanym, jak długotrwała i wcale nie oczywista finalnie jest to procedura. Autorki wykazały, że wydanie przez sąd postanowienia o uznaniu zaginionego za zmarłego jest zasadniczo możliwe dopiero po upływie dekady od końca roku kalendarzowego, w którym ten zaginął. Następnie do tego okresu trzeba doliczyć czas trwania postępowania w sprawie o uznanie za zmarłego. Ponadto w doktrynie sporne jest, czy uznanie za zmarłego w tzw. przypadkach zwykłych (art. 29 K.c.), a więc w sytuacji, gdy zaginięcie osoby nastąpiło w okolicznościach, którym nie towarzyszyły jakiegokolwiek szczególne wydarzenia zwiększające ryzyko śmierci, ma charakter obligatoryjny czy fakultatywny. W myśl pierwszego stanowiska, po łącznym spełnieniu dwóch przesłanek, czyli zaginięciu osoby i upływie odpowiednio długiego czasu przewidzianego w Kodeksie cywilnym (zasadniczo dekada), sąd musi uznać osobę zaginioną za zmarłą. Natomiast zgodnie z drugim, przeciwstawnym poglądem, sąd może odmówić uznania zaginionego za zmarłego, pomimo upływu okresu wskazanego w art. 29 K.c., w szczególności jeżeli uzna, iż mimo braku wiadomości o zaginionym inne okoliczności przemawiają przeciwko przyjęciu wystarczająco wysokiego stopnia prawdopodobieństwa jego śmierci (np. fakty wskazują, że zaginiony może pozostawać przy życiu, lecz zdecydował się ukrywać, gdyż będąc więźniem, nie wrócił z przepustki do zakładu karnego). W konsekwencji zwłaszcza małoletnie dzieci zostają przez bardzo długi okres pozbawione środków do życia, ponieważ uzyskanie przez nie renty rodzinnej jest uzależnione od wydania przez sąd prawomocnego postanowienia o uznaniu za zmarłego.

W wypowiedziach przedstawicieli doktryny, judykatury i praktyki wskazano, że istnieje w tym przedmiocie luka prawna. Analiza procedury prowadzącej do

uznania zaginionego za zmarłego, która jest długotrwała, a jej rezultat wcale nie jest oczywisty, dała asumpt do zgłoszenia przez autorki wniosku *de lege ferenda* ustanowienia w drodze inicjatywy ustawodawczej odrębnego zdarzenia losowego, z którym wiązałoby się prawo do tymczasowej renty rodzinnej, ewentualnie, jak wskazała A. Wypych-Żywicka, powrót do szerokiej konstrukcji utraty żywiciela jako chronionego ryzyka ubezpieczeniowego. Realizacji tego celu mógłby służyć zaproponowany w artykule specjalny tryb postępowania. Złożenie wniosku o przyznanie tymczasowej renty rodzinnej przez podmiot uprawniony byłoby możliwe po upływie okresu rocznej karencji od dnia zaginięcia żywiciela rodziny, przy czym wskazaną okoliczność ustalałyby i weryfikowałyby organy ścigania. Następnie, po przeprowadzeniu przez organ rentowy postępowania wyjaśniającego, przyznawałby on uprawnionemu świadczenie w postaci tymczasowej renty rodzinnej. W przypadku decyzji odmownej i odwołania skarżącego otworzyłby się etap postępowania sądowego – postępowania odrębnego w sprawach z zakresu pracy i ubezpieczeń społecznych z pełną inicjatywą dowodową i kognicją sądu powszechnego. W ten sposób unormowałoby się sytuację prawną przede wszystkim małoletnich dzieci w zakresie prawa do świadczeń do czasu wydania przez sąd prawomocnego postanowienia o uznaniu za zmarłego.

Należy w tym miejscu podkreślić, że kwestia ustanowienia zabezpieczenia osób uprawnionych do alimentacji po zaginionym żywicielu rodziny to ważny problem społeczny o dużym znaczeniu praktycznym, o czym świadczą podniesienie tej kwestii w czasie prac nad wspomnianym Przeglądem Emerytalnym oraz statystyki Policji, która w latach 1997–2020 zarejestrowała 401 314 osób zaginionych, w tym w 2020 r. liczbę 12 759⁵⁰. Obecnie nabiera on jeszcze większego znaczenia w kontekście ogromnej kilkumilionowej migracji ludności na teren Rzeczypospolitej Polskiej z uwagi na działania wojenne na Ukrainie. Mając na względzie fakt, że wskazany problem jest poruszany nie tylko przez doktrynę w trakcie dyskursu naukowego, lecz również przez judykaturę, a także przez przedstawicieli praktyki oraz Zakład Ubezpieczeń Społecznych, który w przywołanym Przeglądzie Emerytalnym rekomendował dokonanie zmian w prawie, niewątpliwie wymaga on szybkiej interwencji ze strony ustawodawcy. Wydaje się, że zasadnym i realnym byłoby ustanowienie odrębnego zdarzenia losowego w postaci zaginięcia żywiciela rodziny, z którym wiązałoby się prawo do tymczasowej renty rodzinnej oraz wprowadzenie specjalnego trybu postępowania skutkującego przyznaniem wskazanego świadczenia.

---

⁵⁰ <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zaginieni/50885,Zaginieni.html> [dostęp: 5.07.2022 r.].

Bibliografia

- Antonów K., *Glosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 26 kwietnia 2017, III UZP 1/17*, Orzecznictwo Sądów Polskich 2018, z. 7–8.
- Bińczycka-Majewska T., *Wybrane zagadnienia prawa do renty rodzinnej*, w: *Człowiek, obywatel, pracownik. Studia z zakresu prawa. Księga Jubileuszowa poświęcona Profesor Urszuli Jackowiak*, red. J. Stelina, A. Wypych-Żywicka, Gdańsk 2007.
- Dmowski S., Rudnicki S., *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2004.
- Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Emerytury pomostowe. Komentarz*, red. B. Gudowska, K. Ślebzak, Warszawa 2013.
- Grygutis J., *Prawne aspekty ustalenia momentu wypłaty świadczeń z tytułu prawa do renty rodzinnej po osobie uznanej za zmarłą*, Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ 2015, nr 4.
- Jędrasik-Jankowska I., *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2009.
- Jończyk J., *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Kraków 2001.
- Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, red. P. Księżak, M. Pyziak-Szafnicka, Warszawa 2014.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2020.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1. *Część ogólna*, cz. 1, red. J. Gudowski, Warszawa 2018.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1. *Część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2012.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, red. M. Manowska, Warszawa 2020.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3. *Artykuły 506–729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4. *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Erciński, Warszawa 2016.
- Konopielko P., *Utrata żywiciela rodziny jako przesłanka uprawnień do renty rodzinnej*, *Praca i Zabezpieczenie Społeczne* 1975, nr 4.
- Kostrzewski L., *Luka w przepisach. Rodziny osób zaginionych nie mają z czego żyć*, *Gazeta Wyborcza*, 15.03.2017 r., <https://wyborcza.pl/7,155287,21497871,luka-w-przepisach-rodziny-osob-zaginionych-nie-maja-z-czego.html?disableRedirects=true> [dostęp: 22.05.2021 r.].
- Leksykon prawa ubezpieczeń społecznych. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Wypych-Żywicka, Warszawa 2016.
- Piasecki K., *Kodeks cywilny. Księga pierwsza. Część ogólna. Komentarz*, Zakamycze 2003.
- Renta w prawie polskim*, red. M. Dreła, Wrocław 2016.
- Rogalska B., *Podmiotowość podatkowa osoby nieobecnej, dla której ustanowiono kuratora sądowego*, *Doradca Podatkowy* 2006, nr 11.
- System Prawa Prywatnego*, t. 1. *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007.
- Ślebzak K., *Glosa do wyroku SN z dnia 5 lipca 2001 r., II UK 479/00*, Orzecznictwo Sądów Polskich 2003, z. 11.
- Wypych-Żywicka A., *Renta rodzinna z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Zagadnienia materialnoprawne*, Gdańsk 2006.
- Wypych-Żywicka A., *Czy potrzebna jest tymczasowa renta rodzinna?*, *Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej* 2014, t. 21.

